

โกฐกระดูก (KOT KRADUK)

Radix Saussureae Lappae Costus Root

โกฐกระดูกเป็นรากแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Saussurea lappa* C.B. Clarke ในวงศ์ *Asteraceae* (Compositae)^[1-4]

ชื่อพ้อง *Aucklandia costus* Falc., *A. lappa* Decne.^[2-4], *Saussurea costus* (Falc.) Lipsch.^[5]

ชื่ออื่น มู่เซียง, บักเซียง, aucklandia, costus, kut, kut root, kuth, kuth root, saussurea^[2-4]

ลักษณะพืช ไม้ล้มลุกอายุหลายปี สูง 1-2 เมตร รากใหญ่ แข็ง แตกกิ่งมาก ยาวได้ถึง 60 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 เซนติเมตร มีกลิ่นหอมฉุน ลำต้น ตั้งตรง แข็ง แตกกิ่งน้อย ตอนบนมีขนนุ่มสีน้ำตาล ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงเวียน ใบที่โคนต้นออกเป็นกระจุก รูปสามเหลี่ยม ขนาดใหญ่ ยาว 0.6-1.2 เมตร ขอบใบหยักไม่สม่ำเสมอและเป็นคลื่น แฉกปลายกว้างประมาณ 30 เซนติเมตร โคนใบแผ่เป็นปีกยาว ใบตามต้นมีขนาดเล็ก รูปสามเหลี่ยมแกมรูปขอบขนาน กว้าง 17-30 เซนติเมตร ยาว 20-30 เซนติเมตร อาจมีโคนใบแผ่เป็นแผ่นบางห่อลำต้นไว้บางส่วน ด้านบนมีขนสาก ด้านล่างเกลี้ยง ช่อดอก แบบช่อกระจุกแน่น มี 2-5 ช่อ ออกตามปลายกิ่งหรือตามซอกใบ ไม่มีก้านช่อ ช่อย่อยค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3.7 เซนติเมตร มีวงใบ

ประดับรูปใบหอกแกมรูปไข่ แข็ง เรียบ ปลายแหลม โคนกลีบเลี้ยงเป็นขน กลีบดอกยาวประมาณ 2 เซนติเมตร สีม่วงแกมสีฟ้า โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรเพศผู้มี 5 อัน อับเรณูติดกัน ยื่นพ้นหลอดดอก โคนมีรยางค์เป็นพู รั้งไข่ไว้วงกลีบ มี 1 ช่อง แต่ละช่องมีอวุล 1 เม็ด ผลแบบผลแห้งเมล็ดล่อน แบนโค้ง ยาวประมาณ 8 มิลลิเมตร ขอบหนา มีสันตามยาว 2 สัน ปลายแคบลง แผลปลีสีน้ำตาล ยาวประมาณ 1.6 เซนติเมตร^[2-6]

ถิ่นกำเนิดและการกระจายพันธุ์ พืชชนิดนี้เป็นพืชเฉพาะถิ่นในหุบเขาของแคว้นกัชมีระ (แคชเมียร์) ของประเทศอินเดีย พบขึ้นตามหุบเขาขึ้น ที่สูงจาก

โกฐกระดูก *Saussurea lappa* C.B. Clarke

ก. รากของต้นโกฐกระดูก ข. พุ่มใบ แสดงใบ ช่อดอก และช่อผล

โกฐกระดูก *Saussurea lappa* C.B. Clarke

ก. ใบต้นโกฐกระดูก ข. ช่อดอกและใบ ค. ช่อดอก

ระดับน้ำทะเล 2,500-4,000 เมตร ออกดอกระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม เป็นผลระหว่างเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม ปัจจุบันเป็นพืชปลูกในประเทศอินเดีย เนปาล ภูฏาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ญี่ปุ่น เกาหลี และเวียดนาม^[2-5]

ลักษณะเครื่องยา โกฐกระดูกเป็นรากแห้ง รูปทรงกระบอกหรือกึ่งทรงกระบอก ยาว 5-10 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5-5 เซนติเมตร ผิวนอกสีน้ำตาลแกมสีเหลืองถึงสีน้ำตาลแกมสีเทา มีรอยย่นเห็นชัดเจน มีร่องตามยาว ด้านข้างมีรอยแผลราก เนื้อแข็ง ทักยาก รอยหักสีน้ำตาลแกมสีเทาถึงสีน้ำตาลเข้ม ชั้นนอกสีเหลืองแกมสีเทาถึงสีเหลืองแกมสีน้ำตาล วงแคมเบียมสีน้ำตาล มีเส้นตามแนวรัศมี และท่อน้ำมันเป็นจุดสีน้ำตาลกระจายทั่วไป กลิ่นหอมเฉพาะ รสขมเล็กน้อย^[5,7]

องค์ประกอบทางเคมี โกฐกระดูกมีองค์ประกอบเป็นน้ำมันระเหยง่าย (volatile oil) ร้อยละ 0.3-3 น้ำมันนี้มีองค์ประกอบหลักเป็นสารอะโพลทาซีน (aplotaxene) รวร้อยละ 20, สารไดไฮโดรคอสทัสแล็กโทน (dihydrocostus lactone) รวร้อยละ 15, กรดคอสติก (costic acid) รวร้อยละ 14, สารคอสทัสแล็กโทน (costus lactone) รวร้อยละ 10, สารคาสทอล (castol) รวร้อยละ 7 เป็นต้น โกฐกระดูกมีน้ำตาลอินูลิน (inulin) อยู่ร้อยละ 18 ของน้ำหนักแห้ง นอกนั้นเป็นสารองค์ประกอบอื่น ๆ รวมทั้งแอลคาลอยด์ซอสซูรีน (saussurine)^[2-5,8,9]

ข้อบ่งใช้ -

ตำราสรรพคุณยาไทยว่าโกฐกระดูกมีรสขม หวาน มัน สรรพคุณแก้เสมหะและลม แก้หืด

หอบ บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น บำรุงกระดูก โกงฐนี้จัดอยู่ในพิภคโกงฐทั้ง 7 (สัตตโกงฐ) และโกงฐทั้ง 9 (เนาโกงฐ)^[1-4]

ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยพรีคลินิกพบว่า สารสกัดน้ำและสารสกัดแอลกอฮอล์ของโกงฐกระดูกมีฤทธิ์ขยายหลอดลมในสัตว์ทดลองที่เหนียวน้ำให้เกิดการหดตัวของหลอดลม และพบว่าผลนี้เกิดจากน้ำมันระเหยง่ายและสารเซสควิเทอร์พีนแอลกอฮอล์ในน้ำมันระเหยง่าย เช่น สารคออสทัสแอลกอฮอล์ และแอลคาลอยด์ซอสซูรีน^[5,8]

หมายเหตุ

1. ชื่อ “โกงฐกระดูก” หมายถึงโกงฐซึ่งมีรูปลักษณะคล้ายกระดูกมนุษย์^[2-4]

2. โกงฐกระดูกที่มีขายในท้องตลาดส่วนใหญ่จะมาจากมณฑลยูนนานของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เก็บในฤดูหนาวและฤดูใบไม้ผลิ ล้างน้ำให้สะอาด ตัดรากย่อยออก แล้วหั่นเป็นท่อน ๆ ท่อนที่มีขนาดใหญ่จะถูกผ่าตามยาวเป็นชิ้น ๆ ตากในที่ร่มจนแห้งสนิท^[7]

3. โกงฐกระดูกเป็นเครื่องยาที่รับรองในตำรายาของประเทศจีน ในชื่อมอโนกราฟ “Radix Aucklandiae” ระบุข้อบ่งใช้แก้อาการเจ็บหน้าอก แก่โรคบิดที่มีอาการปวดเบ่ง และอาหารไม่ย่อยที่มีอาการเบื่ออาหารร่วมด้วย และยังรับรอง “Radix Aucklandiae (roasted)” ซึ่งเป็นโกงฐกระดูกที่ทำให้ปราศจากน้ำมันระเหยด้วยการปิ้ง สำหรับแก้อาการท้องเสียที่มีอาการปวดท้องร่วมด้วย โดยระบุขนาดที่ใช้ 1.5-6 กรัม^[7]

4. ผงโกงฐกระดูกนอกจากจะใช้เป็นเครื่องเทศเป็นยาฆ่าเชื้อ ยาผดสุมาน เป็นยาหลักสำหรับทำขี้ผึ้งผดสุมานสำหรับเรียกเนื้อในแผลเรื้อรังและแผลกลายแล้ว ยังใช้เป็นยาชูกำลังในผู้ป่วยที่เป็น

อหิวาตกโรค ใช้สระผมช่วยทำให้ผมสีดอกเลากลับดำได้ นอกจากนั้น ยังใช้เป็นยาปราบหนอนที่กินหญ้า หนอนที่ขนสัตว์ ใช้ผสมทำเทียนอบ ทำธูปหอม ใช้ผสมกับชะมดเชียงเป็นยาแก้ปวดฟัน ชาวฮินดูใช้โกงฐกระดูกเป็นยาชูกำลัง แก้ไอ แก้ท้องเสีย แก้โรคผิวหนัง และเป็นยากระตุ้นความกำหนัด หมอพื้นบ้านชาวมุสลิมใช้เป็นยาขับปัสสาวะ ขับพยาธิ แก้ไข้จับสั่น แก้ไอกรน และแก้โรคไขข้อ^[2-5, 10]

เอกสารอ้างอิง

1. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงศ์. ที่มาของคำ “โกงฐ” และโกงฐที่ใช้มากในยาไทย. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. 2546;28(1):113-9.
2. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงศ์. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม 5 คนฉาดส์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์; 2547. หน้า 106-9.
3. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชา 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2542. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์ และมูลนิธิภูมิปัญญา; 2548. หน้า 230-2.
4. ราชบัณฑิตยสถาน. อนุกรมวิธานพืช อักษร ก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: หจก. อรุณการพิมพ์; 2546. หน้า 410-1.
5. Billore KV, Yelne MB, Dennis MB, Chaudhari BG. Database on medicinal plants used in Ayurveda. Vol. 7. New Delhi: Central Council for Research in Ayurveda and Siddha (Department of AYUSH, Ministry of Health and Family Welfare). 2005. p. 244-64.
6. Hooker JD. Flora of British India. Vol. III. London: L. Reeve & Co; 1894. p. 376.
7. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol. I. English edition. Beijing: Chemical Industry Press; 2000. p. 152-3.
8. Zhu YP. Chinese materia medica. Chemistry, pharmacology, and applications. Amsterdam: Harwood Academic Publishers; 1998. p. 379-80.
9. Bensky D, Gamble A, Kaptchuk T. Chinese herbal medicine: Materia medica. Revised edition. Seattle (WA): Eastland Press; 1986. p. 237-8.
10. Council of Scientific and Industrial Research. The wealth of India. Raw material. A dictionary of Indian raw materials and industrial products. Vol. IX: Rh-So. Calcutta (India): Sree Saraswati Press; 1976. p. 240-4.